

De elektrische horloges van de gebroeders Vandeplancke

En toen was er elektriciteit

De ontdekking van de toepassing van elektriciteit was een spannende tijd voor geleerden. Er waren in het begin talrijke vragen die nu als (bijna) belachelijk overkomen. Wat was het verschil tussen statische en elektrodynamische elektriciteit, hoe kon men elektriciteit het best opwekken, hoe kon men elektriciteit opslaan en hoe vervoeren, was het veilig, kon men er ziek van worden, zou het ooit nuttig zijn en zou men er geld mee kunnen verdienen?

Een aantal uitvinders hebben tamelijk vlug de belangrijkste eigenschappen vastgelegd: Luigi Galvani (1737-1798) en Alexander Volta (1745-1827) waren voorlopers, André Marie Ampère (1775-1836) ontdekte de spoel, George Simon Ohm schreef in 1827 zijn beroemde wet ($V=I \times R$ of 'spanning=stroom x weerstand'), Michael Faraday (1791-1867) legde in 1831 vast hoe men mechanische energie kon omzetten in elektrische energie en Georges Leclanché (1839-1882) vervaardigde in 1866 één van de eerste moderne batterijen. De Belg Zénobe Gramme (1826-1901) vond de dynamo uit in 1869. De ontdekkingen, uitvindingen en nieuwigheden kennen sinds toen geen grenzen meer: er is zwak- en sterkstroom, we hebben elektrische auto's, bussen en treinen. Batterijen bedienen een groot aantal toestellen die altijd maar langer zonder opladen kunnen werken. Men is bezig met opzoeken om elektrische stroom zonder draad te vervoeren....Het einde is nog niet in zicht.

De eerste elektrische uurwerken

De Duitse professor Carl Augustus Steinheil, mede-oprichter van de Zwitserse telegraafdienst, gebruikt de telegraafleidingen om op meerdere plaatsen dochterklokken te sturen. Hij vervaardigde in 1839 een 'gewoon' mechanisch uurwerk met een soort heen en weergaande wip. Onderaan plaatste hij een kwikbad. De moederklok bevond zich in het *Instituut van Onderwijs* in München. De moederklok zond elektrische impulsen uit naar een tweede klok in de Sterrenwacht van Bogenhausen, een tweetal kilometres verder. De tweede klok had een permanente magneet en een elektromagneet. De elektromagneet bewoog de magneet, die verbonden was met een ankergang en die de wijzers van de tweede klok aandreef. Wanneer de slinger op het nulpunt kwam of ander gezegd, het dichtst bij het kwikbad kwam, kantelde de wip en was er elektrisch contact onderaan met het kwikbad. Door toedoen van een schakelmechanisme veranderde bij iedere slingerbeweging de stroom van richting zodat telkens tegengestelde impulsen naar de tweede klok gestuurd werden. Het was de eerste keer in de geschiedenis dat men door het gebruik van één uurwerk een identieke tijd kon aangegeven op verschillende plaatsen en dit op grote afstand van elkaar.

In 1841 verkreeg Alexander Bain (1810-1877) als eerste een patent op een elektrische klok, maar slechts in 1843 bouwde Bain zijn eerste elektromechanische klok. De grote tegenstander van Bain in Engeland op het vlak van gebruik van elektriciteit voor uurwerken was Charles Wheatstone (1802/1875), een professor natuurkunde uit Londen. Hij gebruikte een normale klok maar ontdebeldde het ontsnappingsrad. Naast het eerste rad plaatste hij een twee rad waarvan hij de ruimtes tussen de tanden opvulde met hout. Door gebruik te maken van een

veer die elke seconde contact maakte met het tweede rad, kreeg het tweede toestel telkens om de seconde een impuls. De klokken van Bain en Wheatstone hadden nog kinderziektes maar het ging de goede richting uit.

Matthaus Hipp (1815-1893) was de uitvinder van het ‘Hipp toggle-systeem’, een doorbraak naar betrouwbare elektrische klokken. Tijdens zijn studententijd in 1834 zou hij het idee al uitgedacht hebben, maar slechts in 1842 vervaardigde hij zijn eerste klok met gebruik van zijn uitvinding. Een palletje (de Hipp toggle) schommelde vrij van links naar rechts en vice versa, over een inkeping geplaatst op het bovenste van twee elektrische contacten en vormde aldus de basis van zijn uitvinding.

De voorlopers in België in de 19de eeuw

Het is niet de bedoeling om het onderzoek naar ‘elektriciteit’ in het algemeen in de 19de eeuw in België na te gaan. Wel willen we uitzoeken hoe uurwerkmakers in hun vakgebied reageerden in ons land bij de opkomst van de toepassing van de elektriciteit.

Het is opmerkelijk dat de meeste van onze uurwerkmakers bijna gelijktijdig omstreeks 1850 de elektriciteit ‘ontdekten’. Vanaf dan deden ze allerlei onderzoek. Sommige gingen verder en namen patenten op hun uitvindingen. Enkel een van hen zullen we nader belichten.

Antoine Gérard (1813-1891) trok in 1835 naar Parijs om zich te vervolmaken als horlogemaker. Hij bracht het tot eerste horlogemaker in het atelier van de befaamde Ratel. Teruggekeerd in Luik begon hij te werken aan verschillende uitvindingen. Zo schonk hij in 1847 aan de Belgische koning Leopold I een vulpen van zijn uitvinding. De ontdekkingen van de eigenschappen van de elektriciteit brachten Gérard op het idee om deze praktisch toe te passen op het mechanisme van horloges en pendules. Gérard nam in 1852 zijn eerste patent op elektrische uurwerken. Op 15 juli 1854 nam hij een octrooi op een ‘*pendule électro-moteur*’. Tijdens de Wereldtentoonstelling van Parijs in 1855 stelde Gérard twee van zijn uitvindingen voor: vooreerst een pendule met elektromotor en vervolgens een batterij met constante stroom “*vrij van oxidatie en hechting aan de tussentijdse contactpunten nodig voor het mechanisch gebruik* (Vert)”. In 1856 vervaardigde Gérard een uithangbord voor zijn huis op de Place Saint-Lambert in Luik. Het uurwerk bestond uit “*een elektrische wijzerplaat met drie wijzers maar zonder raderwerk* (Vert)”. Het uithangbord zou er blijven hangen tot aan zijn dood. Het is onmogelijk alle uitvindingen van Gérard op te noemen, maar enkele willen we toch vermelden.

- een nieuwe soort elektromagneet (1860)

- een elektrische batterij op gas (1863)

- een secondenteller om de snelheid van motoren te controleren (1876)

- een elektrische pen

- een schakelknop die de enkelvoudige stroom in zes verschillende richtingen stuurt

Op het vlak van horloges

- een wekkerklok

- een zakuurwerk voor blinden

- een elektrisch horloge met wormschroef die alle soorten wijzers kan verderzetten

- een pendule met elektromagneet die de seconden aangeeft voor astronomisch onderzoek

Karel Nolet (1818-1887) was een uitmuntend uurwerkmaker. In 1850 was hij *stadshorlogemeester* van Gent en hergoot hij de trommelstoel van het Gentse belfort. Deze stoel is nog steeds in gebruik. In 1847 neemt hij deel aan de Industriële tentoonstelling van

Brussel, waar hij de bronzen medaille krijgt voor een controle-klok. Hij ontwierp in 1848 een gebreveteerde *montre-controleur* om uurwerken elektrisch en van op afstand te bedienen via een centrale moederklok. Hij kreeg in 1852 de toelating van het Gentse stadsbestuur om een netwerk van een honderdtal elektrisch bediende uurwerken te installeren over heel de stad. Het voorbeeld vond vlug navolging over gans Europa. De overschakeling naar elektriciteit was echter niet eenvoudig want deze werd fel tegengewerkt door de toen bestaande gasmaatschappijen die concurrentie vreesden voor hun gasverlichting. Zo kon het gebeuren dat de gasmaatschappijen erin slaagden om de aanleg van elektriciteitsleidingen op het openbaar domein via het gerecht tegen te houden als een inbreuk op de concessies voor openbare en private verlichting die hen door de gemeenten waren verleend.

In 1853 trok Nolet naar Marseille in Frankrijk, waar hij in 1856 een brevet aanvraagde voor een elektrische klok. Deze klok werd gerealiseerd, maar in 1859 stond ze stil omwille van wel zeer merkwaardige oorzaken: “*omwille van de wind en de schoonmakers van de wijzerplaat (Vert)*”!

Op 6 december 1854 schonk het gemeentebestuur van Gent hem voor zijn verdiensten in verband met de straatverlichting een gouden erepenning. In de bijhorende tekst kan men lezen: “*de Fransen beweerden dat de allereerste elektrische wijzerplaat in 1856 geplaatst werd op de brug van de Pont-Neuf in Parijs door Breguet! Nolet deed het al vier jaar vroeger*”. Sommige Fransen blijven in 2015 nog steeds overtuigd dat Louis Clement Breguet (1804-1883), een kleinzoon van Abraham Breguet en een uitmuntend wetenschapsman, het eerste elektrische klokkennetwerk vervaardigde in een stad. In 1856 plaatste hij in Lyon 76 wijzerplaten bij elektrische lantarens. Wijzerplaten en lantarens waren verbonden door elektrische draden en de wijzerplaten werden aangedreven door een centraal uurwerk. Een première was het zeker niet. Ook Nederlanders vergissen zich (Elektrische tijdaanwijzing, pag. 7) wanneer zij schrijven: “*1864-In gebruikname van vermoedelijk het eerste systeem van elektrische openbare tijdaanwijzing in Neuchâtel door Hipp (Moederklok met vele dochterklokken)*”.

Michel Glösener (1794-1876) is nu bijna volledig vergeten maar hij was een uitzonderlijk wetenschapper waarvan voornamelijk zijn werk op het vlak van telegrafie en horlogerie dient vermeld. In 1824 werd hij benoemd tot lector aan de Universiteit van Leuven en het jaar daarop werd hij er professor belast met onder meer de cursussen natuurkunde, astronomie, scheikunde, wiskunde en mechanica. In 1826 werd hij benoemd tot buitengewoon hoogleraar. Na de opheffing van de Faculteit Wetenschappen aan de Universiteit van Leuven, werd Glösener professor aan de Universiteit van Luik. Vanaf 1835 doceerde hij de cursussen astronomie en hemelse mechanica. Van 1846 tot 1847 was hij rector van de Luikse universiteit. In 1860 plaatste hij op vraag van de stad Luik een netwerk van elektrische klokken doorheen de stad.

Hij was aanwezig op de wereldtentoonstellingen van Parijs in 1855, deze van Londen in 1862 en deze van 1867 in Parijs, waar hij een twintigtal apparaten voorstelde waaronder een door hem uitgevonden bliksemafleider, een telegraaf met naald en toetsenbord, verschillende elektrische en elektro-magnetische klokken, alsook een chronograaf.

In zijn boek ‘*Recherches sur la télégraphie électrique*’ (te downloaden via Google books) uit 1853 schreef hij (pp.111-112): “*In 1849 heb ik een elektrisch horloge gebouwd door een elektrische stroom op te wekken dank zij een sterke magneet. Op de polen van deze magneet*

heb ik twee elektro-spoelen gemonteerd waarvan de lange en dunne draden van begin tot het einde verenigd zijn. Het contactijzer werd met behulp van een scharnier bevestigd boven de polen, en draagt een staaf die driemaal langer is. Wanneer deze staaf plots naar beneden gebracht wordt, lost het uiteinde van het ijzercontact en op hetzelfde ogenblik ontstaat er een inductiestroom. Wanneer men de staaf opheft zal het ijzercontact, sterk aangetrokken door de magneet, plots terugvallen en op hetzelfde ogenblik zal een nieuwe stroom ontstaan in tegengestelde richting (Vert)". Volgt een uitgebreide uitleg hoe dit praktisch gerealiseerd kan worden in een uurwerk. In 'De elektrische klokken' wordt het uurwerk van Glösener beschreven op een gelijkaardige manier (letterlijke tekst): *"Met dit oogmerk draagt het normaal uurwerk een hoefijzervormigen staalmagneet, welke beide (met weeke ijzeren stukken verlengde) armen van draadspiraalen zijn voorzien. Het eene been is van een scharnier voorzien, dat het draaipunt van het anker vormt; het laatste is aan het eene uiteinde van een twee-armigen hefboom bevestigd. Met het taprad van het uurwerk staat nu zoodanig een hamer in verbinding, dat hij na verloop van een bepaald tijdperk op den ankerhefboom valt en zoo doende het anker van de polen van den magneet losrukt, waardoor een inductiestroom in de draadspiraalen wordt opgewekt, die de elektromagneten van de in de keten geschakelde klokken in werking brengt...(pag.25-26)".*

Louis Cornelius Aelewaters (1813-1872) was vanaf 1859 stadshorlogemaker van Mechelen. Naast horlogemaker was hij ook fotograaf en dit al in 1841! Hij vond in 1853 een elektrische klok uit *"die alle horloges kon juist zetten, zelfs op grote afstand"*.

Kammerer Raymond (1822-1857) vestigde zich in 1848 in Oostende. Hij was *"horlogemaker van de staat en van de marine"*. Op 21 december 1853 ging zijn zaak in de Kapellestraat 14 in Oostende, failliet. Op 17 augustus 1854 nam hij een patent op een elektrisch uurwerk, waar hij later nogmaals een patent op nam op 6 februari 1857.

Henri Adrien Binjé (1814->1855) uit Leuven nam op 16 juni 1855 een octrooi op een elektrische horloge: *"une sorte d'horloge électrique"*. Wat voor octrooi het was is niet gekend.

Jean-Frédéric Kurck stelde op de Wereldtentoonstelling van Antwerpen in 1895 een *'horloge électrique breveté'* tentoon. Wat voor soort uurwerk dit was is niet gekend.

Ernest Tordoir (1855-na 1905), de broer van uurwerkmaker Urbain Tordoir, was actief in Brussel als horlogemaker. In 'Bulletin' uit 1954 worden de activiteiten van Tordoir mooi omschreven: *"Anderzijds vindt de firma E. G. E.A. haar oorsprong in 1880 in de ateliers van meester horlogemaker Ernest Tordoir, gespecialiseerd in het maken van elektrische industriële en monumentale horloges (Vert)".* Van hem is niet geweten of hij zelf elektrische klokken vervaardigd heeft of de technologie van de gebroeder Vandeplancke gebruikte. In een privé verzameling zit een uurwerk, gesigneerd: *Tordoir*. Het mechanische gedeelte, dat zes maanden werkt met één keer opwinden, geeft de nodige energie om de wijzers te verzetten. Het elektrische gedeelte maakt dit elke dertig seconden mogelijk. Op een ovalen plaatje staat het logo waarop men de naam *"Ern^t Tordoir Bruxelles"* leest met daartussen twee electro-magneten met bliksemschichten. Het logo is identiek met dit van de gebroeders horlogemakers Désiré en Gustave Vandeplancke waar enkel de naam *"Ern^t Tordoir"* vervangen werd door *"La précision Bruxelles"*. De electro-magneten en bliksemschichten zijn identiek. Meer dan waarschijnlijk werkten de gebroeders Vandeplancke en Tordoir samen maar de ideeën en oplossingen kwamen veelal van Vandeplancke.

Na zijn priesteropleiding werd **Lodewijk Michiels** (1828-1904) leraar aan het Sint-Romboutscollege van Mechelen waar hij wiskunde en natuurkunde doceerde. Michiels had brede interesses. Zo had hij in Mechelen zijn eigen sterrenwacht, beoefende in die tijd de fotografie en in het muziekonderwijs was hij de grote promotor voor het invoeren van het cijfersysteem. Ook horlogerie boeide hem. Hij bouwde op eigen houtje zonnewijzers en een uurwerk. Kanunnik Michiels nam verschillende octrooien op uitvindingen of nieuwe toepassingen die de werking van uurwerken konden verbeteren. In 1861 diende hij een project in bij de stad om het torenuurwerk van de Sint-Romboutstoren elektrisch te sturen. In november van dat jaar werd het voorstel uitgevoerd. Men plaatste een moederklok in het huis Beyaert (het huidige postkantoor) die het uurwerkmechanisme van het torenuurwerk van Sint-Romboutstoren regelde '*par un système electro-moteur*'. Het uurwerk gaf gehele voldoening. Lodewijk Michiels schonk later zijn uitvinding aan de stad. De techniek voor deze uitvinding schonk hij aan zijn enige broer, Andreas Edouard. Deze zou hierdoor de stichter worden van de firma Michiels uit Mechelen die torenuurwerken en beiaarden zou plaatsen in heel België en zelfs daarbuiten.

We hebben uitgebreid onderzoek gedaan om de octrooien en patenten (hierboven vermeld) terug te vinden maar dit is ons tot op heden niet gelukt.

De familie Vandeplancke

Vooreerst dient gezegd dat de naam 'Vandeplancke' op meer dan 20 verschillende manieren teruggevonden werd. Opzoekingen worden hierdoor natuurlijk niet vergemakkelijkt, zeker niet als men ook nog 'Vanderplanken' en 'Vandenplancken' tegenkomt, al of niet aan elkaar vast geschreven. Gemakshalve zullen we hier de meest gebruikte naam bezigen: 'Vandeplancke'.

Stamvader was Joseph Guillaume Vandeplancke (1758-1833). Bij het huwelijk van zijn dochter Coleta in 1825 noem men hem officieel "*horlogieschuyscher*". Bedoelde men '*horlogekuiser*' of nog wat anders? Bij andere gelegenheden is zijn beroep gewoon '*horlogemaker*'. Blijkbaar kon hij niet schrijven want geen enkel document draagt zijn handtekening. Uurwerken maken kon hij wel. Van hem zijn twee staande klokken gekend waarvan eentje met weekwerk en gesigeneerd: *J. G. Van de Plancke tot LAUWE 1792*. Joseph Guillaume had zes kinderen, waarvan er drie horlogemaker werden. Zijn oudste zoon Petrus Louis (1785-1849) trouwde in 1810 met Eugenie Herman. Zij hadden 7 kinderen maar niemand hiervan werd horlogemaker.

De tweede zoon was Joseph Martinus (1786-1838). Over deze man is niet zoveel geweten. Wel staat vast dat hij horlogemaker was. Bij verschillende huwelijken is hij getuige en vermeldt men "*horlogemaker*". Bij zijn overlijden op 16 december 1838 wordt in zijn erfenisaangifte (Menen, Erfnr 43. Horlogiemakerij. Filmnr. 289. Opname nr. 170041) duidelijk verwezen naar zijn uurwerkatelier. Waarschijnlijk is hij in 1808 voor de Sint-Bavokerk van Lauwe de leverancier "*van een lantaarn (voor berechting)*". In 1832 leest men in de gemeenterekeningen van Lauwe: "*14 koperen kandelaars voor iedere kruiswegstatie, geleverd door Jozef Vandeplancke van Lauwe*".

De jongste zoon van Joseph Guillaume was Eliseus of Eligius (1799-1866). Hij huwde in 1844 met Virginie Delabarre. Terwijl Eliseus werkte aan uurwerken hield Virginie een

herberg open, iets wat in die tijd helemaal niet ongewoon was. Eliseus was naast gewone horlogemaker ook torenuurwerkmaker. In 1835 was men van plan in Oosteklo een nieuw torenuurwerk te plaatsen in de kerk. Men vroeg de prijs bij “*Vanderplancke in Kortrijk*”. Deze vroeg 1.100BEF. Men vond dit te duur en liet het uurwerk vervaardigen bij de gebroeders Genbrugge in Kluizen voor 1.000BEF. Met “*Vanderplancke in Kortrijk*”bedoelde men meer dan waarschijnlijk Eliseus Vandeplancke. Het uurwerk had immers onmogelijk vervaardigd kunnen worden door zijn zonen Désiré of Gustave zijn (deze waren toen nog niet geboren en grootvader Joseph Guillaume was al overleden in 1833). De maker zou ook Joseph Martin kunnen geweest zijn (hij overleed in 1838).

Eliseus had twee zonen die beiden uurwerkmaker werden: Désiré (1845-?) en Gustave (1847-1915). Voor de Sint-Jan Baptistkerk van Krachtem (deelgemeente Izegem) werd in 1866 een torenuurwerk vervaardigd met de signatuur: VAN DE PLANCKE LAUWE 1866. Mogelijk is dit torenuurwerk vervaardigd door Eliseus Vandeplancke, hoewel hij dat jaar wel overleed op 67-jarige leeftijd. Meer waarschijnlijk is het een uurwerk van Désiré (op dat ogenblik 31 jaar) en Gustave (toen 29 jaar) of werkten ze samen met hun vader.

In een privéverzameling bevindt zich een merkwaardig torenuurwerk, gesigneerd op een brede boog vooraan: Vve V.D.PLANCKE & FILS Lauwe. Het uurwerk heeft een zaagslagwerk, een slinger met regelschroef en een pennengangwerk. Het hele mechanisme is gevat tussen twee gietijzeren bogen vooraan en achteraan. Wie was deze weduwe? Waarschijnlijk Virginia Delabarre, de vrouw van Eliseus. Toen haar man in 1866 stierf, zette zij het bedrijf verder (zij is overleden na 1878) samen met haar zonen Désiré en Gustave. Zo zou dit torenuurwerk kunnen gedateerd worden omstreeks 1870.

Désiré en Gustave Vande Plancke

Désiré, de oudste van de twee gebroers werd geboren in Lauwe op 11 mei 1845 en trouwde op 6 november 1878 met Silvia Declercq. Zijn overlijdensdatum is niet gekend. Gustave werd in Lauwe geboren op 29 december 1847 en trouwde in zijn geboortedorp op 31 mei 1876 met Ursula Declercq. Hij overleed in Kortrijk op 2 juni 1915. Gustave en Ursula kregen in 1878 een zoontje dat echter al stierf na 12 dagen, Désiré daarentegen had geen kinderen. Désiré en Gustave trouwden beiden met een meisje uit Lauwe (nu een deelgemeente van Menen) met de familienaam Declercq. Het waren echter geen gezusters.

Samen werkten Désiré en Gustave aan een systeem (Belgisch patentnummer 67750 uit 1885, Frans patent:169834 / 29 juni 1885, Duits patent 34064/ 14 april 1885) van elektrische uurwerken. Ted Bosschiet beschrijft de techniek als volgt: *“In 1885 bedachten de gebroeders Désiré en Gustave van de Plancke uit Kortrijk, België, een systeem waarbij het maken van contact geen invloed uitoefent op het gaandwerk. Een armpje van een hefboom rust op een tandje van een rondsel van het gaandwerk tot dat het van dit tandje afglijdt. Een ander deel van deze hefboom maakt nu elektrisch contact en bekrachtigt een elektromagneet. De elektromagneet trekt vervolgens een scharnierend anker aan dat tegen een pennetje van een vliegwieltje slaat. Het vliegwieltje maakt daardoor één omwenteling en windt daarmee een veertje op. Een ander pennetje op het vliegwieltje stoot nu tegen de hefboom waardoor deze omhoog gegooid wordt. Door de inertie van de hefboom wordt het contact verbroken en bij het terugvallen ervan komt het armpje te rusten op een volgend tandje van het rondsel.”*.

Tien jaar later zou Frank Hope-Jones (1867-1950) en George Howell (1875-1942) het systeem van de gebroeders Vandeplancke aanpassen door gebruik te maken van de gravitatiekracht.

In een artikel in 'Tijdschrift 2009/4' verwijst Menno Timmer naar zijn aankoop van een Vandeplancke-klok, gebouwd volgens hoger vernoemd principe. Menno Timmer vertelt over zijn aanwinst: "...ik was onder de indruk van de werking van dit vroege elektrische mechaniek, waarbij, kort samengevat, een elektromagneet een veer opwindt die vervolgens het uurwerk aandrijft. Er was zelfs nagedacht en rekening gehouden met stroomstoringen, die in die jaren veelvuldig voorkwamen. Zo is in de kast een drukknop zichtbaar die, nadat de stroom is uitgevallen, achtmaal ingedrukt moet worden. Dit brengt de veer op spanning waarna de klok weer verder kan lopen". Wat verder schrijft Timmer: "Zij hadden al snel in de gaten dat de contacten, die bij veel elektrische uurwerken rechtstreeks in verbinding staan met het gaandwerk, de gewenste vrije slingerbeweging negatief beïnvloedden en dus een betrouwbare en juiste tijdmeter verhinderden. De broers bedachten in 1885 als een van de eersten een gecompliceerd systeem, waarbij het schakelen van de contacten geen invloed heeft op het gaandwerk".

Bij Auktionen Dr. H. Crott in Mannheim werd in mei 2006 een vroeg elektromechanisch wanduurwerk verkocht. Het zat in een mahoniehouten kast met een hoogte van 71cm met aan de drie kanten glas. Het droeg de signatuur: *H. van de Plancke Bruxelles Nr.16*. Het uurwerk had een verzilverde cijferring met Romeinse cijfers, geblauwde wijzers, een uurwerk tussen verticale messing platines, vroege elektromechanische opwinding en een kwikzilvercompensatieslinger.

Over deze signatuur vallen twee dingen te zeggen. De voornaam zou "H." zijn. Geen enkel lid van de familie Vandeplancke heeft een voornaam die begint met "H.". Misschien een vergissing van het veilinghuis! Als stad staat er "*Bruxelles*". Dit is te verklaren als men weet dat de gebroeders Vandeplancke en horlogemaker Ernest Tordoir uit Brussel samenwerkten, waarschijnlijk omdat Brussel een grotere naambekendheid had dan Kortrijk. Het logo van Tordoir is quasi identiek met dit van de gebroeders Désiré en Gustave Vandeplancke, op uitzondering van de naam: voor Tordoir staat binnenin een ovaal de naam '*Ern^t Tordoir Bruxelles*' en bij de gebroeders Vandeplancke staat '*La précision Bruxelles*'.

Natuurlijk mag men niet uit het oog verliezen dat de gebroeders ook actief waren als gewoon horlogemaker. Zo maakt Gustave op 30 september 1894 in de 'Gazette van Kortrijk' reclame met: "*Meer dan 20 jaar uurwerkmaker. G. Vande Plancke Doornijkstraat 63 Kortrijk. Gebrevetteerd horlogiemaker. Merk: Roskopf Patent*". Gustave moet een vindingrijk man geweest zijn want hij vervaardigde al vanaf 1898 zijn eigen duivenklokken van het type start/stopklok. Het toestel liet toe de tijd op te nemen van maximaal drie duiven.

In het Stedelijk Museum van Kortrijk bewaart men een zilveren zakhorloge, gesignd: *G. Vandeplancke horloger-Brevet Courtrai*. Veilinghuis Chayette & Cheval uit Parijs verkocht op 2 juni 2014 een zilveren zakhorloge met een diameter van 50mm, gesignd: *G. Vandeplancke Courtrai Horloger brévé*.

De gebroeders Vandeplancke kregen terecht een ereplaats in de al rijke geschiedenis van de elektrische horlogerie.

Voor de liefhebbers van de elektriske horlogerie valt op te merken dat van 1 mei tot 1 november 2015 een tentoonstelling 'Het tijdnetwerk' over elektrische tijdmeting in Nederland doorgaat. Deze tento gaat door in het Museum van het Nederlandse uurwerk in Zaandam.

Eddy Fraiture

Bibliografie

Bulletin, Volumes 27-28, 1855 (cfr. Binjé)

Bulletin, Volumes 70-71, 1954 (cfr. Ernest Tordoir)

Bulletins de l'Académie Royale des sciences, des lettres et des Beaux-Arts de Belgique,
Volume 29, Bruxelles 1870, pag 47 (cfr. Antoine Gerard)

Catalogue général de l'Exposition Universelle d'Anvers 1895

De elektrische klokken, R. Van der Meulen, bewerkt naar Dr. A. Tobler, Amsterdam 1891

Description des machines et procédés pour lesquels des brevets d'invention ont été pris sous le régime de la loi du 5 juillet 1844, France, Office national de la propriété industrielle, 1892

Elektrische tijdaanwijzing, een overzicht van de in Nederland toegepaste elektrische systemen voor het meten en aangeven van de tijd. Tentoonstellingscatalogus uit het Nederlandse Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum Schoonhoven (28 oktober 1984-3 februari 1985)

Geschiedenis van de ontwikkeling van de elektrische klok, J. E. Bosschiet in 'Tijdschrift' 2000 (cfr. Vandeplancke frères)

Is een Gentenaar de uitvinder geweest van het elektrisch uurwerk ? P. Kluyskens, De Gentenaar, 4/3/1851

La Nature: revue des sciences et de leurs applications aux arts et à l'industrie, Volume 13, Gaston Tissandier, 1885(cfr. Vandeplancke frères)

Revue internationale de l'électricité et ses applications, Volume 2, Jules Armand Montpellier, G. Carré 1886 (cfr. Vandeplancke frères)

Stadsarchief Oostende (Cfr. Kammerer)

Enkele publicaties van Michel Gloesener in verband met elektriciteit en horloges:

Note sur la construction d'horloges et de télégraphes magnétiques, Horloge électrique sans pile. - Suppression du ressort à boudin dans les horloges électriques et dans les télégraphes, in "Comptes rendus de l'Académie des sciences de Paris", Parijs, 1848, pp. 366-368.

Recherches sur la télégraphie électrique, in "Mémoire de la société royale des sciences de Liège," Luik, 1853, pp.111-112.

Mémoire sur un nouveau chronoscope et sur l'application du renversement du courant voltaïque dans les horloges, les télégraphes avec lettres, dans les relais et les translateurs des télégraphes à écrire et en général dans toutes les applications du courant électrique, in "Rapport officiel sur le 33e Congrès des naturalistes allemands", Bonn, 1859.

Rapport sur une horloge électro-moteur, in "Journal des travaux de l'Académie nationale de Paris", Parijs, 1858

Rapport présenté au collège des bourgmestre et échevins de la ville de Liège sur le service des horloges électriques à Liège, Luik, Vaillant-Carmanne, 1870